

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μετά τη Διακυβερνητική Διάσκεψη Προς νέες απαντήσεις σε παλιά ερωτήματα

Εισαγωγή

ΑΧΙΛ. ΜΗΤΣΟΣ

επιμέλεια αφιερώματος

ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ότι η Ευρώπη βρίσκεται μπροστά σε μια ιστορική καμπή δεν αποτελεί βέβαια πρωτότυπη διαπίστωση. Η μόνη ίσως «σταθερά» στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι ακριβώς αυτή η διαδοχή κρίσεων – συνολικών διαπραγματεύσεων – δέσμης λύσεων. Διαδοχή αλλά όχι επανάληψη. Οι παίχτες παραμένουν ίδιοι (τα κράτη-μέλη φυσικά, αλλά και – αυτοτελώς – οι υπερκρατικοί θεσμοί): τα μείζονα ερωτήματα παραμένουν επίσης τα ίδια, αλλά εκείνο που αλλάζει είναι το διεθνές περιβάλλον και, κυρίως, οι συσχετισμοί δυνάμεων – εν μέρει μόνο εξωγενώς και από την ίδια την έκβαση της ενδοευρωπαϊκής διαπάλης καθοριζόμενοι.

Η Διακυβερνητική Διάσκεψη αυτή καθ' εαυτή, η οποία τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές είναι εν πλήρει εξελίξει, δεν αναφέρεται παρά σε λίγα μόνο από τα μείζονα ερωτήματα. Αποτελεί όμως μέρος μιας πολύ ευρύτερης διαπραγμάτευσης, και η σημασία της δεν μπορεί να εκτιμηθεί παρά μόνο σε σχέση με τη συνολικότερη αυτή διαπραγμάτευση. Η Διακυβερνητική Διάσκεψη, έστω και αν τυπικά περατώσει τις εργασίες της νωρίτερα, θα έχει ολοκληρωθεί μόνο αν υπάρξει προηγουμένως συμφωνία και ως προς βασικά ερωτήματα που δεν είναι εγγεγραμμένα στην ημερήσια διάταξη.

Αντίστοιχα ακριβώς, την περίοδο 1986-1988, η διεύρυνση προς τις δύο Ιβηρικές χώρες, το πολύ φιλόδοξο (και ακόμα περισσότερο προβεβλημένο και διαφημισμένο) άλμα προς την απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς – το «σχέδιο 1992», η υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης και οι δημοσιονομικές ρυθμίσεις που έμειναν γνωστές ως πακέτο Delors απετέλεσαν ένα ενιαίο σύνολο, μία ενιαία διαπραγμάτευση, με πολλαπλή διασύνδεση και διαπλοκή μεταξύ των επιμέρους ρυθμίσεων-αποφάσεων.

Αντίστοιχα επίσης, ενιαίο σύνολο απετέλεσε η υπογραφή και η επικύρωση από τα κράτη-μέλη της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της γνωστής Συνθήκης του Maastricht, (με την υιοθέτηση του στόχου της Νομισματικής Ένωσης και των προϋποθέσεων εισόδου σε αυτή, τις διακηρύξεις ως προς την εξωτερική πολιτική κ.λπ.), η διεύρυνση προς Βορρά και οι δημοσιονομικές ρυθμίσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Εδιμβούργου («δεύτερο πακέτο Delors»).

Η διαφορά βρίσκεται στο ότι, ενώ οι προηγούμενες επανα-

διαπραγματεύσεις ορισμένων άρθρων της Συνθήκης προέκυπταν από την ανάγκη η Συνθήκη, να εκφράζει την καινούργια τάξη πραγμάτων, τις νέες ισορροπίες, στη σημερινή περίπτωση η Διακυβερνητική Διάσκεψη προέκυψε από την ίδια τη Συνθήκη, εκφράζοντας έτσι ουσιαστικά την κρατούσα μηχανία τη στιγμή της υπογραφής της Συνθήκης του Maastricht. Για πολλούς παρατηρητές, ακόμα και για κάποιους από τους πρωταγωνιστές της, η ίδια η Συνθήκη ενέχει στοιχεία ασταθούς ισορροπίας και δίνει την εντύπωση τεχνητής συγκόλλησης ετερογενών στόχων και επιδιώξεων στην προσπάθεια άμεσης απάντησης/αντίδρασης στις εκρηκτικές μεταλλάξεις της ευρωπαϊκής γεωγραφίας του τέλους της δεκαετίας του 1980. Οι αυστηρές, και σίγουρα υπερβολικά λεπτομερειακές για «συνταγματικό κείμενο», ρυθμίσεις ως προς τους γνωστούς όρους συμμετοχή στο ενιαίο νόμισμα βρίσκονται σε εμφανή αντίθεση με τα προβλεπόμενα σε άλλους τομείς – κυρίως την Πολιτική Ένωση – όπου, στην πραγματικότητα, ελάχιστα συγκεκριμένα βήματα γίνονται,

πέραν βέβαια μιας φιλόδοξης εξαγγελίας επιδιώξεων προθέσεων και αλλαγή τίτλων και ονομασιών. Όπως σημειώνει και Ξ. Γιαταγάνας, «η Κοινή Εξωτερική Πολιτική ...εξακολουθεί να κινείται στα πλαίσια της διακυβερνητικής συνεργασίας».

Μια πρώτη επομένως θεώρηση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης αναφέρεται στην επαναδιαπραγμάτευση ορισμένων άρθρων της Συνθήκης, όχι τόσο λόγω της αναντιστοιχίας προς νέες, μη προβλέψιμες τη στιγμή της αρχικής συμφωνίας, ισορροπίες, αλλά προς αντιμετώπιση των ατελειών που, εν μέρει τουλάχιστον, ήταν ήδη γνωστές τη στιγμή της συμφωνίας. «Η Συνθήκη του Maastricht, ακόμα και αν

εγκαινίασε ένα νέο πλαίσιο σχέσεων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών της, σίγουρα δεν καθόρισε με σαφήνεια τους μηχανισμούς οι οποίοι διέπουν αυτές τις σχέσεις», αναγνωρίζει ο J. Vignon.

Μια ανάγνωση της εν εξελίξει διαπραγμάτευσης στη βάση του καταλόγου των υπό συζήτηση θεμάτων, θα είναι όμως όχι απλώς ατελής αλλά και αποπροσανατολιστική αν σταθεί μόνο σε αυτά. Η τρέχουσα διαπραγμάτευση αφορά εξίσου, αν όχι κυρίως: πρώτο, ζητήματα των οποίων αναγνωρίζεται η σύνδεση με τα υπό συζήτηση θέματα, έχει ήδη αποφασιστεί ότι θα αντιμετωπισθούν, αλλά δεν βρίσκονται προς το παρόν στην ημερήσια διάταξη· δεύτερο θέματα που, ενώ όλοι ξέρουν ότι η σύνδεσή τους με την εν εξελίξει διαπραγμάτευση είναι αναπόφευκτη, εμφανίζονται προς το παρόν ως ασύνδετα, και τρίτο θέματα, για τα οποία υπάρχει «επίσημη» απόφαση ότι δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο της διαπραγμάτευσης.

Κυρίαρχο ερώτημα στην πρώτη κατηγορία είναι η διεύρυνση προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με τις τεράστιες θεσμικές, πολιτικές, οικονομικές και, βέβαια δημοσιονομικές της συνέπειες. Κυρίαρχο ερώτημα της δεύτερης κατηγορίας, ανυπολόγιστο αλλά και άμεσα συνδεδεμένο

με τη διεύρυνση, είναι το ζήτημα της μεταβολής της δημοσιονομικής σχέσης των κρατών-μελών με την Ένωση και των συνακόλουθων αλλαγών στις υφιστάμενες κοινοτικές πολιτικές στον τομέα της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, της κοινής αγροτικής πολιτικής κ.λπ. Στην τρίτη τέλος κατηγορία, των «απαγορευμένων» ζητημάτων, που δεν συζητούνται μεν αλλά πολλοί θα ήθελαν να συζητούνται, ακόμα περισσότεροι πιστεύουν ότι συζητούνται και που, πάντως, φωτίζουν και καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό όλα τα άλλα, πρωταγωνιστεί ασφαλώς η πορεία προς τη Νομισματική Ένωση. Η τελική απόληξη της διαπραγμάτευσης θα αποτελεί μια καινούργια ισορροπία ως προς όλα αυτά τα μείζονα ζητήματα

και δεν μπορεί να υπάρξει πριν από την επίτευξη της ισορροπίας αυτής.

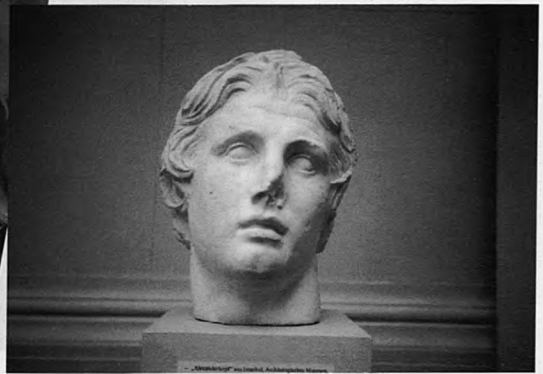
Τα βασικά ερωτήματα της «εν στενή εννοία» Διακυβερνητικής Διάσκεψης ταξινομημένα σε τέσσερις ομάδες παρουσιάζονται στο πλαίσιο, όπου εμφανίζονται επίσης οι παίχτες που έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο, θετικό ή αρνητικό. (Ο αναγνώστης θα εντοπίσει, χωρίς έκπληξη, το Ηνωμένο Βασίλειο ως πρωταγωνιστή κάθε προσπάθειας μείωσης του θεσμικού ρόλου της Ένωσης ή των οργάνων της – αιτία για πολλούς της ηθελημένης και αναγκαστικής καθυστέρησης της απόληξης των διαπραγματεύσεων με την ελπίδα ότι τα αποτελέσματα των επερχόμενων εθνικών εκλογών στο Ηνωμένο Βασίλειο θα μεταβάλουν το σχετικό κλίμα). Ο Π. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ δίνει το ιστορικό της Ομάδας Προβληματισμού που προετοίμασε τα σχετικά ζητήματα καθώς και στοιχεία ως προς τις συμμαχίες που συγκροτήθηκαν, τον ρόλο της Ελλάδας και μία πρώτη αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της. Ο Κ. LAMERS αναφέρεται στους γενικούς στόχους της Διακυβερνητικής Διάσκεψης και αναπτύσσει την ανάγκη ύπαρξης «κοινής αμυντικής πολιτικής και κοινής άμυνας» και όχι απλώς «πολιτικής ασφάλειας». Ο Ξ. ΓΙΑΤΑΓΑΝΑΣ αναλύει

τα μείζονα ζητήματα των θεσμικών ισορροπιών που συζητούνται, τονίζοντας την ανάγκη όχι επέκτασης αλλά διευκρίνισης και αποσαφήνισης του ρόλου των υπερεθνικών θεσμών και οργάνων.

Ας σημειωθεί τέλος, ότι σε λίγα μόνο από τα ζητήματα αυτά (π.χ. ως προς «τον/την κ. ΚΕΠΠΑ») είναι λογικό να αναμένεται ξεκάθαρη, προς την μία ή την άλλη κατεύθυνση απόφαση. Για τα περισσότερα, όπως είναι τα ιδιαίτερα σημαντικά ερωτήματα ως προς το εύρος και τον τρόπο εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας, με άλλα λόγια των ορίων δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή τη σχετική θέση στη

Συνθήκη του αγώνα κατά της ανεργίας, ή ακόμα την αναβάθμιση της πολιτικής περιβάλλοντος (Α. ΝΥΧΑΣ), το τελικό αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης θα είναι μια μορφή συμβιβασμού, στον οποίο η κάθε πλευρά θα μπορεί να διαβάσει επιτυχίες.

Το τεράστιο ζήτημα της διεύρυνσης – το πότε και προς ποια κράτη της άλλοτε Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Βαλτικές Χώρες), αλλά και τα θεσμικά, πολιτικά, οικονομικά εμπόδια και οι συνακόλουθες προκλήσεις – εξετάζεται από τον Μ. ΤΕΛΟ και τον Σ. ΒΑΛΝΤΕΝ. Τις προϋποθέσεις επιτυχίας των σχετικών διαπραγματεύσεων αναλύει ο Μ. Τελο, ενώ ο Σ. Βαλντέν διερευνά τη συνολι-

ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ

Ζήτημα

Πρωταγωνιστές Υπέρ

Πρωταγωνιστές Κατά

I. Ρόλος, αρχές λειτουργίας Ε.Ε.

1. Ενίσχυση αρχής επικουρικότητας
2. Επέκταση θεμάτων, όπου αποφάσεις κατά πλειοψηφία
  - Ευρωπ. Κοινότητα (Πρώτος Πυλώνας)
  - ΚΕΠΠΑ (Δεύτερος Πυλώνας)
  - Ζητήματα δικαιοσύνης... (Τρίτος Πυλώνας)
3. Ενίσχυση ψήφου μεγάλων κρατών-μελών στο Συμβούλιο
4. Αυξημένος ρόλος μεγάλων Κρατών ως προς Προεδρία

ΗΒ, Γερμ., Δανία

Γαλλ., Βέλ., Ισπ., Ελλ.

Επιτροπή
Γερμανία

ΗΒ
ΗΒ, Ελλάδα
ΗΒ, Δανία

Μεγάλα Κράτη
Γερμανία

Μικρά Κράτη
Ιρλανδία

II. Μεταβολές θεσμικής ισορροπίας

1. Αύξηση αριθμού θεμάτων όπου «συνυπόφαση» του Συμβουλίου με το Κοινοβούλιο
2. Μείωση ρόλου Ευρωπαϊκής Επιτροπής
3. Θέσπιση θεσμού «προσωπικότητας ΚΕΠΠΑ»

Κοινοβούλ. Ιτ., Βελ.

ΗΒ, Φινλανδία

Γαλλία
Γαλλία

Μικρά Κράτη
Κοινοβ., Επιτρο.

III. Ειδικά ζητήματα ως προς Πρώτο Πυλώνα

1. Αναβάθμιση αγώνα κατά ανεργίας, περιβάλλον
2. Νέες αρμοδιότητες στον τουρισμό, ενέργεια...

Αυστρία, Σουηδία

ΗΒ

ΗΒ

IV. Ειδικά ζητήματα ως προς Δεύτερο Πυλώνα

1. Θέσπιση «ευέλκτων δομών»
2. Ενοποίηση με Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
3. Αλληλεγγύη, Εξασφάλιση συνόρων

Γαλλία, Γερμανία
Μέλη NATO
Ελλάδα

ΗΒ, Ελλάδα
Μη μέλη NATO

κή διαπραγματευτική (αλλά και προενταξιακή) στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη σχετική στάση των παικτών (κρατών-μελών και ευρωπαϊκών θεσμών).

Το δημοσιονομικό κόστος της διεύρυνσης θέτει επιτακτικά επί τάπητος ερωτήματα σχετικά με το ποιος καλείται να σηκώσει το βάρος αυτό· σε τι βαθμό δηλαδή θα αυξηθούν οι πόροι του κοινοτικού προϋπολογισμού, οπότε το κόστος της διεύρυνσης θα κληθούν να πληρώσουν τα κράτη-μέλη που κατά κύριο λόγο συνεισφέρουν στον προϋπολογισμό, και σε τι βαθμό θα πρέπει να αναμορφωθούν οι σημερινές πολιτικές – κυρίως η αγροτική πολιτική και τα διαρθρωτικά ταμεία που καλύπτουν περισσότερο από τα 3/4 της συνολικής δαπά-

ωσης των επιπτώσεων των κραδασμών από την παγκοσμιοποίηση» (J. Vignon), ακόμη και όσοι την αποδέχθησαν (με πρώτη βέβαια αλλά όχι στην πρώτη, κατηγορία – όπως συνήθως και αρκετά αφελώς πιστεύεται, τη Γερμανία) αρνούνται κατηγορηματικά να ξαναθέσουν τα θεμελιώδη ερωτήματα που οι αρνητές της (Μεγάλη Βρετανία και Δανία) θα ήθελαν να υποβάλουν, και μαζί με αυτά αρνούνται να συζητήσουν και ερωτήματα που, αργά ή γρήγορα, δεν μπορεί παρά να ξανατεθούν. Αναφέρομαι στα ερωτήματα που σχετίζονται με το πώς θα συμμετάσχουν όσοι τελικά συμμετάσχουν, τι συνέπειες θα έχει η εκ των υστέρων παρέκκλιση από τους ενιαίους κανόνες όσων βρίσκονται εντός, ποια θα είναι η θέ-

νης του προϋπολογισμού – οπότε το κόστος της διεύρυνσης θα κληθούν να πληρώσουν τα κράτη-μέλη που κυρίως ωφελούνται από τις πολιτικές αυτές. Ο Σ. ΒΑΑΝΤΕΝ ανασκοπεί σε βάθος τα ζητήματα αυτά, ενώ ο Α. ΜΗΤΣΟΣ και ο Τ. ΜΠΟΥΓΑΣ εξετάζουν το ζήτημα από την πλευρά της διαρθρωτικής πολιτικής. Ας τονιστεί για μια ακόμα φορά ότι το γεγονός ότι η ΚΑΠ ή η πολιτική συνοχής δεν αποτελούν αντικείμενο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης δεν σημαίνει ότι το μέλλον τους δεν αποτελεί μέρος της νέας συνολικής ισορροπίας που θα προκύψει. Από αυτή την άποψη η ανασκόπηση της εξέλιξης της διαρθρωτικής πολιτικής (ιδιαίτερα σε σχέση με τις προηγούμενες διευρύνσεις) και η ανάλυση του κόστους της διαρθρωτικής πολιτικής (Τ. Μπουγάς, Α. Μητσός), καθώς επίσης η ανάλυση των μακροχρόνιων τάσεων και απαραίτητων μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ (Τ. ΧΑΝΙΩΤΗΣ) είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη Διακυβερνητική Διάσκεψη.

Ο μεγάλος απών από την Διακυβερνητική Διάσκεψη είναι αναμφισβήτητα η Νομισματική Ένωση. Όσοι τη θέλησαν, θεωρώντας την το νέο σημαντικό βήμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ως την «μόνη ουσιαστικά προσπάθεια μεί-

ση όσων προσωρινά δεν συμμετέχουν, ποιος θα αποφασίζει ως προς εκείνα τα κράτη που, έστω και καθυστερημένα, θα είναι έτοιμα, κ.ο.κ.

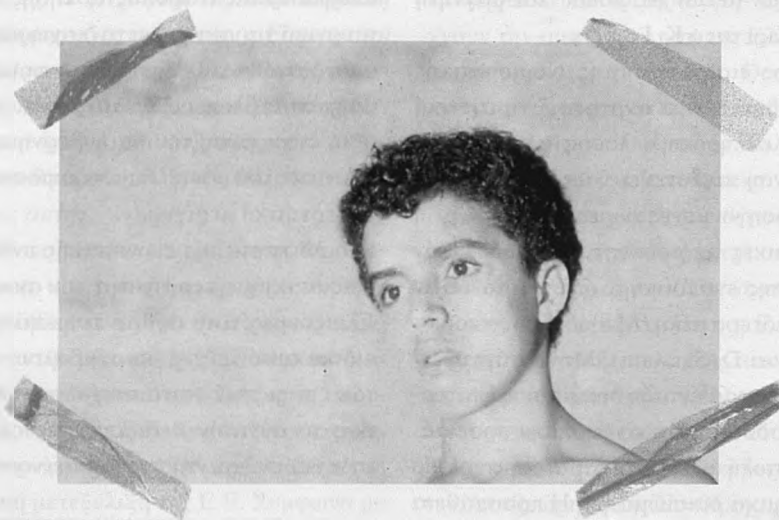
Σε τελευταία ανάλυση, από την απάντηση σε μερικά από τα παραπάνω ερωτήματα εξαρτάται το αν η Νομισματική Ένωση, αντί για ανώτερο στάδιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, λειτουργήσει ως φρένο στην ολοκλήρωση του προηγούμενου σταδίου – της ευρωπαϊκής αγοράς. Διότι μία Νομισματική Ένωση των πολύ λίγων και με αυστηρά και αδιαπέραστα σύνορα ως προς όσους είναι εκτός θα δυσχεράνει, αντί να αναπτύξει, την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Αλλά και πέραν αυτού: Πόσο είναι διατεθειμένη η ευρωπαϊκή κοινωνία να αποδεχθεί ρυθμίσεις και ταχύτητες που θέτουν (αυτές, όχι οι στόχοι) σε αμφισβήτηση θεμελιώδεις κοινωνικές και πολιτικές κατακτήσεις. Κάποια από τα ερωτήματα αυτά τέμνει ο Λ. ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ, σε μια προσπάθεια ανάγνωσης της μέχρι τώρα πορείας αλλά και των προοπτικών της νομισματικής ολοκλήρωσης από τη σκοπιά της πολιτικής οικονομίας.

Ο κατάλογος των θεμάτων που άμεσα η έμμεσα, αμέσως ή σε μεταγενέστερη φάση, αποτελούν ή θα αποτελέσουν αντικείμενο της νέας μεγάλης διαπραγματεύσεως ανάμεσα στα κρά-

τη-μέλη, τα υπερεθνικά όργανα και τα ιδεολογικά ρεύματα που τα διαπερνούν, είναι μεγάλοι και τα ερωτήματα σημαντικά. Όσο και αν μια «μικρο-σκοπική» εμβάθυνση σε καθένα από τα ζητήματα αυτά, στις συνιστώσες τους, στην τεχνική τους, στους παράγοντες που τα συγκροτούν είναι χρήσιμη, απαραίτητη είναι επίσης μία περισσότερο «μακροσκοπική» θεώρηση, μία ματιά από κάποια απόσταση. Όπως ανέφερα και στην αρχή του σημειώματος, τα μείζονα ερωτήματα παραμένουν ουσιαστικά αμετάβλητα. Εκείνα που μεταβάλλονται συνεχώς, εν μέρει εξωγενώς και εν μέρει ενδογενώς από την ίδια την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας, είναι ο εξωτερικός περιγύρος και, κυρίως, η

κής ομοιογένειας, της βιωματικής ενότητας της Ευρώπης, και της ενοποιητικής διοργάνωσης της Ευρώπης μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα. Από άλλη σκοπιά, ο S. WOOLF εξετάζει την ιστορία της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ο J. VIGNON, αναλύοντας τη δυναμική διαλεκτική Ευρωπαϊκής Ένωσης – κρατών εθνών θέτει ως στόχο την αναζήτηση αυτής της ταυτότητας της Ευρώπης, και ο Χ. ΛΑΖΟΣ εξετάζει τις αμφισημίες και τις πολιτικές και φιλοσοφικές συνέπειες των όρων της εθνικότητας, της ιθαγένειας, της υπηκοότητας.

Στο σημείο αυτό εισέρχεται και η περιφημη συζήτηση για την μεταβλητή γεωμετρία, τις διαφορετικές ταχύτητες, την Ευρώπη à la carte, τη σχέση κεντρικού πυρήνα-περιφέρειας,

σχετική θέση κάθε παίκτη, με επακόλουθη τη μεταβολή στο συσχετισμό δυνάμεων.

Ισχυρίζομαι ότι η μέχρι τώρα πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης εκφράζει και απεικονίζει την, κάθε δεδομένη χρονική στιγμή, σύνθεση των απαντήσεων σε τρία θεμελιώδη ερωτήματα.

Το πρώτο θεμελιώδες ερώτημα αναφέρεται στην έκταση του ενοποιημένου ή ενοποιούμενου τμήματος της Ευρώπης. Ποιος αποφασίζει και στη βάση ποιων εθνικών χαρακτηριστικών, μεταβλητών ή μεγεθών καθορίζει την έκταση αυτή; Ευρώπη των λίγων ή των πολλών; Ευρώπη ποιων; Ποιος έχει δικαίωμα συμμετοχής; Εδώ μπαίνουν ερωτήματα σχετικά με τη διεύθυνση, καθώς επίσης και ερωτήματα σχετικά με την ταχύτητα ενοποίησης (πώς βρίσκεται η ισορροπία ανάμεσα σε εκείνους που θέλουν και μπορούν να προχωρήσουν, σε εκείνους που θέλουν αλλά δεν μπορούν, και σε εκείνους που δεν θέλουν μεν, αλλά και δεν αδιαφορούν και ως προς την πορεία των υπολοίπων;), αλλά και το μεγάλο ζήτημα, τελείως διαφορετικής εμβέλειας, της ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Στο άρθρο του G. HERING δίνεται μία πανοραμική απεικόνιση της ιστορίας της ευρωπαϊκής ιδέας ως αντίληψης ενωτι-

τη διαφοροποιημένη στρατηγική ολοκλήρωσης, κ.ο.κ. Η σχετική ορολογία αυξάνει ταχέως και η επιλογή του ενός ή του άλλου όρου δεν είναι διόλου ουδέτερη (D. SASSOON). Η ύπαρξη μεταβλητής γεωμετρίας, ή ακριβέστερα, η διαφοροποιημένη συμμετοχή κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη μία ή την άλλη κοινοτική πολιτική δεν είναι κάτι καινούργιο. «Άλλωστε», όπως σημειώνει ο Ξ. Γιαταγάνας, «η διαφοροποιημένη ολοκλήρωση είναι ήδη εγγεγραμμένη στις συνθήκες και γίνεται αποδεκτή από το κοινοτικό δίκαιο βάσει της αρχής της ίσης μεταχείρισης και δεδομένου του ότι η ίδια μεταχείριση διαφορετικών καταστάσεων μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις». (Ο D. Sassoon δίνει μερικά κλασικά παραδείγματα τέτοιας διαφοροποίησης).

Το καινούργιο στοιχείο που θεσμοθετούν οι σχετικές με τη Νομισματική Ένωση διατάξεις της Συνθήκης είναι η ιεράρχηση των κρατών-μελών ως προς τον θεσμικό τους ρόλο. Το μέχρι πρότινος πρότυπο της ενοποιητικής πορείας, την ταχύτητα της οποίας καθόριζε ουσιαστικά εκείνο το κράτος-μέλος που ήθελε τη σχετικά χαμηλότερη ταχύτητα, υποκαθιστά τώρα ένα πρότυπο, όπου, από τη στιγμή που το επόμενο βήμα της ενοποίησης έχει αναγνωριστεί, και δύο τουλάχιστον

κράτη-μέλη είναι διατεθειμένα να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες ώστε να το διαβούν, τα κράτη αυτά αποκτούν πλέον και διαφορετικό ρόλο ως προς την ίδια την πορεία περαιτέρω ενοποίησης. Με άλλα λόγια, ενώ κανείς δεν διανοείται ότι μπορεί να εμποδίσει δύο ή περισσότερα κράτη-μέλη από το να προχωρήσουν σε μεγαλύτερη μεταξύ τους ενοποίηση από αυτή των υπόλοιπων κρατών-μελών, εκείνο το οποίο αμφισβητείται είναι η «επέκταση της διαφοροποίησης στους μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων, που οφείλουν να παραμείνουν ανελαστικά κοινού». Το ζήτημα αυτό διαπραγματεύεται ο Ξ. Γιαταγάνας θέτοντας και τις προϋποθέσεις ενοποιητικής λειτουργίας των διαφοροποιήσεων αυτών. Στο ρόλο δε του «σκληρού πυρήνα» των πιο προωθημένων ως προς την ενοποίηση κρατών-μελών ως πόλου και μαγνήτη για τους υπόλοιπους αναφέρεται ο K. Lamers.

Αν η εισαγωγή (ο τρόπος εισαγωγής) της Νομισματικής Ένωσης στη Συνθήκη κινδυνεύει να ανατρέψει τη σχετική με τη διαφοροποιημένη ολοκλήρωση φιλοσοφία της Συνθήκης, η επικείμενη διεύρυνση κινδυνεύει να γενικεύσει μια τέτοια εξέλιξη. Όλες οι προηγούμενες χώρες οφείλουν (με ή χωρίς επιμέρους μεταβατικές περιόδους) να αποδεχθούν τον βαθμό και τη μορφή της ενοποίησης, όπως αυτά είχαν αποφασιστεί από τα παλαιότερα μέλη (Μέθοδος του «κοινωνικού κεκτημένου» – βλ. και D. Sassoon). Μόνο στην περίπτωση της ελληνικής αίτησης για ένταξη δοκίμασε η Επιτροπή με την περίφημη Γνωμοδότησή της να θεσπίσει προενταξιακή φάση (σε αντιδιαστολή με την μεταβατική περίοδο όπου ισχύουν όλα τα θεσμικά δικαιώματα). Η προσπάθεια όμως εκείνη απέτυχε (είναι γνωστή η προσωπική και ιδιαίτερα αποτελεσματική παρέμβαση του τότε πρωθυπουργού προς την κατεύθυνση αυτή). Τώρα; Θα εισαχθούν (όσες τελικά εισαχθούν και με όποια σειρά) οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με πλήρη θεσμικά δικαιώματα; Και αν όχι, η θεσμοθέτηση τέτοιας δυνατότητας δεν θα έχει συνέπειες, τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα, και για τα σημερινά μέλη;

Το δεύτερο θεμελιώδες ερώτημα αναφέρεται στον χαρακτήρα της ενοποιητικής πορείας της Ευρώπης. Το κλασικότερο των διλημάτων όλων των βιομηχανικών κοινωνιών από τη Βιομηχανική Επανάσταση μέχρι σήμερα σε άλλο, ευρύτερο του εθνικού, επίπεδο: Η ισορροπία ανάμεσα στον απελευθερωτικό ρόλο της αγοράς και τον παρεμβατικό ρόλο της δημόσιας πολιτικής. Σε τι βαθμό η ισότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ίση κατανομή αγαθών, εισοδήματος, ευκαιριών αποτελούν δημόσια αγαθά; (Βλ. και τη σημείωση ως προς τα μεταφραστικά και φιλοσοφικά προβλήματα που θέτουν οι όροι ισότητα, egalitarisme, equity, fairness από τον Χ. Λάζο). Ευρώπη της αγοράς ή κοινωνική Ευρώπη;

Και ακόμα: Ποια είναι η θέση της κοινωνικής πολιτικής (σε αντιδιαστολή με την απλή ρυθμιστική λειτουργία του κράτους ή του υπερκράτους στον κοινωνικό τομέα) στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση; Η θέση της «σοσιαλιστικής δημοκρατι-

κής πολιτικής»; (D. Sassoon). Πόσο η κοινοτική πολιτική μπορεί και πρέπει να αντικαταστήσει (ή μήπως να υποβοηθήσει;) την εθνική και την υποεθνική (περιφερειακή, τοπική) πολιτική μείωσης των κοινωνικών ανισοτήτων; Μέσω κοινωνικής πολιτικής ή περιφερειακής πολιτικής; (Α. Μητσός). Ή μέσω αναπτυξιακής πολιτικής ή, έστω, της αντιμετώπισης (προληπτικά ή κατασταλτικά) των συνεπειών της ανάπτυξης; (Α. Νυχάς).

Τέλος, το τρίτο θεμελιώδες ερώτημα αναφέρεται στη θεσμική οργάνωση της Ευρώπης. Η σύγκρουση υπερεθνικών και διακρατικών οργάνων και λειτουργιών υφίσταται ως καιρίο ερώτημα όχι μόνο όταν η συζήτηση αφορά στη χάραξη των ορίων των σχετικών εξουσιών, αλλά και κάθε στιγμή που αποφασίζεται ο τρόπος άσκησης κάθε πολιτικής. Μη λειτουργικό χαρακτηρίζει το διαχωρισμό «ενωτικών» και «ομοσπονδιακών» ο J. Vignon, και ως αντανάκλαση της γαλλικής αμηχανίας βλέπει ο Ξ. Γιαταγάνας την προσθήκη στην κλασική σύγκρουση του διακυβερνητικού με το ομοσπονδιακό πρότυπο, του μοντέλου του «ομοσπονδιακού πυρήνα σε διακυβερνητικό περίγυρο».

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης απαιτεί απαντήσεις σε καιρία ερωτήματα που αναφύονται κάθε στιγμή.

Ελπίζουμε ότι τα άρθρα που επιλέχθηκαν και συνθέτουν το ειδικό αυτό τεύχος θα συμβάλουν θετικά στην αναγνώριση των ζητημάτων που απασχολούν έντονα και θα προσφέρουν όσο το δυνατόν περισσότερες οπτικές γωνίες. Ίσως ανιχνεύσουν απαντήσεις, προτείνουν λύσεις.

